JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
ANTONIO LA PERGOLA
6 päivänä helmikuuta 1997 *

I Johdanto

1. Esillä olevassa asiassa yhteisöjen tuomioistuinta pyydetään ratkaisemaan, onko Euroopan ihmisoikeussopimus kokonaisuudessaan osa yhteisön oikeutta ja onko yhteisöjen tuomioistuimella siis toimivalta tulkita kaikkia ihmisoikeussopimuksen määräyksiä silloin, kun siltä on pyydetty ennakkoratkaisua EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla.

II Riidan taustalla olevat tosiseikat

2. Kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa riita-asiassa on kyseessä sen vahingon korvaaminen, jota Friedrich Kremzow väittää kärsineensä siitä, että Itävallan viranomaiset ovat laittomasti riistäneet hänen vapautensa; vaatimus perustuu siihen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut 21.9.1993 antamassaan tuomiossa, että Kremzowin osalta oli rikottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) 6 artiklan 1 kappaleessa, tulkittuna yhdessä saman artiklan 3 kappaleen c kohdan kanssa, määrättyä puolustautumisoikeutta. Ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitun tuomion mukaan Itävallan tasavalta toimi lainvastaisesti, kun se ei sallinut ensimmäisessä oikeusasteessa murhasta syytetyn ja siitä tuomitun Kremzowin puolustautua henkilökohtaisesti muutoksenhakutuomioistuimessa.

3. Kantaja väittää, että hänellä on oikeus ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleessa tarkoitettuun vahingonkorvaukseen laittoman vapaudenriiston perusteella. Kansallinen tuomioistuin muistuttaa tämän osalta, että Oberster Gerichtshof hylkäsi 3.4.1995 rangaistuksen lieventämistä koskevan vaatimuksen, jonka Kremzow nosti ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitun tuomion antamisen jälkeen.

Kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian tässä vaiheessa on arvioitava, mikä vaikutus ihmisoikeussopimuksen määräyksillä on Itävallan prosessi- ja hallintolainsäädäntöön. Tämä arviointi on kansallisen tuomioistuimen mukaan tarpeen sen selvittämiseksi, onko kantajalla oikeutta vahingonkorvaukseen.

4. Voidakseen ratkaista edellä selostetun kysymyksen Oberster Gerichtshof päätti

* Alkuperäinen kieli: italia.

esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Ovatko ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) kaikki määräykset tai ainakin sen aineelliset määräykset, joihin kuuluvat myös Oberster Gerichtshofin käsittelemän asian kannalta merkitykselliset kyseisen sopimuksen 5, 6 ja 53 artiklan määräykset, osa yhteisön oikeutta (ETY:n perustamissopimuksen 164 artiklassa tarkoitetulla tavalla) siten, että Euroopan yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta päättää ETY:n perustamissopimuksen 177 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti niiden tulkinnasta ennakkoratkaisumenettelyssä?

2) Jos vastaus kysymykseen 1 on myöntävä ainakin ihmisoikeussopimuksen 5 ja 6 artiklan osalta,

a) Sitooko Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio, jossa todetaan, että ihmisoikeussopimusta on rikottu, kansallisia tuomioistuimia ainakin siinä määrin, että ne eivät voi katsoa, että tutkittavana ollut valtion toiminta on ollut ihmisoikeussopimuksen mukaista?

b) Onko ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleeseen perustuvien vahingonkorvausvaatimusten esittäminen poissuljettua silloin, kun vahinko johtuu Oberster Gerichtshofin päätöksestä?

c) Onko ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen a alakohdassa tarkoitettu vapaudenriisto takautuvasti ihmisoikeussopimuksen vastainen, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että kyseinen tuomioistuin on rikkonut rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisia menettelyllisiä takeita?

d) Voiko vastaaja vedota virkavastuuta koskevassa menettelyssä (Amtshaftungsverfahren) siihen, että rangaistus olisi ollut sama, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toteamaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomista ei olisi tapahtunut, vaikka Itävallan rikosprosessioikeudessa ei ole — ainakaan vielä — menettelyä asian käsittelemiseksi uudelleen eikä muuta vastaavanlaista menettelyä, jolla menettelyvirhe voitaisiin korjata?

e) Onko todistustaakka ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan loukkaamisen ja vapaudenriiston välisestä syy-

-yhteydestä kantajalla, tai todistustaakka sen puuttumisesta vastaajalla?"

III Riidan arviointi

a) *Väliintulijan huomautusten tutkittavaksi ottaminen*

5. Pääasian väliintulija Wilfried Weh on esittänyt henkilökohtaisesti ja siis ilman asianajajan edustusta kirjalliset ja suulliset huomautuksensa yhteisöjen tuomioistuimessa esillä olevan ennakkoratkaisumenettelyn kuluessa. Ennakkoratkaisupyynnöstä käy lisäksi ilmi, että Weh, joka on ammatiltaan asianajaja, on esiintynyt henkilökohtaisesti väliintulijana kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa oikeudenkäynnissä ja puolustanut tällöin itseään.

Yhteisöjen tuomioistuin on todennut viimeaikaisessa oikeuskäytännössään, että "perussäännön 17 artiklan kolmannesta kohdasta ja erityisesti käsitteen 'edustaa' käytöstä käy ilmi, että tässä määräyksessä tarkoitettu 'asianosainen', hänen asemastaan riippumatta, ei saa itse ajaa asiaansa yhteisöjen tuomioistuimessa, vaan hänen on turvauduttava asian ajamisessa sellaisten kolmansien palveluihin, joilla on oikeus esiintyä jonkin jäsenvaltion tai ETA-sopimuksen sopimuspuolen tuomioistuimessa. Perussäännön ja työjärjestyksen eräät muut määräykset vahvistavat (ks. perussäännön 19 artiklan ensimmäinen kohta ja 29 artikla sekä työjärjestyksen 37 artiklan 1 kohta, 38 artiklan 3 kohta ja 58 artikla) sen, että asianosainen ja hänen puolustajansa eivät voi olla sama henkilö. Lisäksi, kuten yhteisöjen tuomioistuin totesi edellä viitatussa asiassa Vaupel antama[ssaan] määräykse[ssä] [1] ——, perussäännössä tai yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksessä ei ole määrätty minkäänlaisesta tätä koskevasta erivapaudesta tai poikkeuksesta". [2]

Mielestäni asiassa Lopes vastaan yhteisöjen tuomioistuin tehtyä ratkaisua ei kuitenkaan voida soveltaa sellaisenaan esillä olevaan asiaan. Edellä mainittuun asiaan liittyvien erityisten seikkojen vuoksi katson, että yhteisöjen tuomioistuimen siinä tekemä ratkaisu koskee rajoitetumpaa tilannetta. Wehin prosessuaalinen asema poikkeaa nimittäin edellä mainitussa määräyksessä kyseessä olleesta tilanteesta. Olenkin sitä mieltä, että ennakkoratkaisuasian asianosaisia on voitava kohdella prosessuaaliselta kannalta eri tavalla kuin yhteisöjen tuomioistuimen ratkaistaviksi saatettujen muuntyyppisten asioiden asianosaisia.

Toisaalta yhteisöjen tuomioistuin on aikaisemmassa oikeuskäytännössään katsonut, että sen on noudatettava periaatetta, jonka

1 — Asia 131/83, Vaupel, määräys 15.3.1984 (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

2 — Asia C-174/96 P, Lopes v. yhteisöjen tuomioistuin, määräys 5.12.1996 (Kok. 1996, s. I-6401).

mukaan sen on otettava huomioon se prosessuaalinen asema, joka asianosaisilla on kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian oikeudenkäynnissä; tästä periaatteesta on määrätty yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 104 artiklan 2 kohdassa. Yhteisöjen tuomioistuin on tulkinnut tätä periaatetta esimerkiksi siten, että pääasian asianosainen voi esiintyä yhteisöjen tuomioistuimessa henkilökohtaisesti ja esittää kirjelmiä ja kirjallisia ja suullisia huomautuksia ilman asianajajan edustusta, mikäli hänellä on tällainen oikeus kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa oikeudenkäynnissä. [3]

Mielestäni työjärjestyksen 104 artiklassa määrätyn poikkeuksen perusteella voidaan siis myös esillä olevassa asiassa katsoa, että Wehin esittämät huomautukset voidaan ottaa tutkittaviksi yhteisöjen tuomioistuimessa, vaikka ne onkin esitetty ilman tätä tarkoitusta varten nimetyn oikeudenkäyntiasiamiehen avustusta ja edustusta. Tämä päätelmä perustuu esillä olevassa asiassa siihen, että asian väliintulijalla on oikeus puolustaa itse itseään kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian oikeudenkäynnissä.

b) *Pääasia*

6. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä löytyy selvä ja yksiselitteinen vastaus Oberster Gerichtshofin ensimmäiseen kysymykseen. Tarkastelen siis seuraavaksi lyhyesti tätä oikeuskäytäntöä.

Yhteisöjen tuomioistuin on todennut useasti [4], että "vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamisen yhteisöjen tuomioistuin varmistaa. Yhteisöjen tuomioistuin ottaa huomioon tältä osin jäsenvaltioiden yhteiset valtiosääntöoikeudelliset perinteet ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joiden tekemiseen jäsenvaltiot ovat osallistuneet tai joihin ne ovat liittyneet (ks. erityisesti asia 4/73, Nold, tuomio 14.5.1974, Kok. 1974, s. 491, 13 kohta). Euroopan ihmisoikeussopimuksella on tältä osin erityinen merkitys — — Kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut asiassa 5/88, Wachauf, 13.7.1989 antamassaan tuomiossa (Kok. 1989, s. 2609), tästä seuraa, ettei yhteisössä voida hyväksyä sellaisia toimia, joissa ei noudateta näin tunnustettuja ihmisoikeuksia [5]".

Yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä on siis tämän periaatteellisen toteamuksen mukaisesti tulkita ihmisoikeussopimusta. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin useaan kertaan täsmentänyt [6], tämä tulkintatehtävä

3 — Asia 39/75, Coenen ym., tuomio 26.11.1975 (Kok. 1975, s. 1547) ja asia 238/83, Meade, tuomio 5.7.1984 (Kok. 1984, s. 2631).

4 — Asia C-260/89, ERT, tuomio 18.6.1991 (Kok. 1991, s. I-2925) ja asia C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland, tuomio 4.10.1991 (Kok. 1991, s. I-4685).

5 — Em. asiassa ERT annettu tuomio.

6 — Yhdistetyt asiat 60/84 ja 61/84, Cinéthèque ym., tuomio 11.7.1985 (Kok. 1985, s. 2605); asia 12/86, Demirel, tuomio 30.9.1987 (Kok. 1987, s. 3719); em. asiassa ERT annettu tuomio ja asia C-144/95, Maurin, tuomio 13.6.1996 (Kok. 1996, s. I-2909).

koskee ainoastaan sellaisia normeja ja sitä voidaan harjoittaa ainoastaan sellaisten normien yhteydessä, jotka liittyvät yhteisön oikeuteen, jonka noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo perustamissopimuksen mukaan ylimpänä oikeusasteena.

Ihmisoikeustuomioistuimen toteama puolustautumisoikeuksien rikkominen ja väitetty oikeus vahingonkorvaukseen koskevat kuitenkin esillä olevassa asiassa rikosoikeudenkäyntiä, joka ei liity millään tavalla yhteisön oikeuteen. Kyseisen oikeudenkäynnin kohteena on sellaisen rikoksen toteaminen, joka perustuu Itävallan oikeusjärjestykseen, jossa säädetään rangaistus teoista, jotka eivät liity mitenkään yhteisön oikeuteen tai sellaiseen kansalliseen lainsäädäntöön, joka liittyisi yhteisön oikeuteen. Tästä syystä yhteisöjen tuomioistuimella ei ole mielestäni toimivaltaa tutkia kansallisen tuomioistuimen esittämiä ennakkoratkaisukysymyksiä.

7. Mielestäni asian kannalta ei ole myöskään merkitystä kantajan väitteellä, jossa hän vetoaa siihen, että henkilökohtaisen vapauden riistäminen estää yhteisön kansalaisille Euroopan unionin oikeusjärjestyksessä taattujen oikeuksien ja vapauksien harjoittamista. Kantaja vaatii tämän väitteen nojalla, että yhteisöjen tuomioistuimen on todettava, että se on toimivaltainen käsittelemään asian ja että sen on siis annettava ratkaisu ihmisoikeussopimuksen tulkinnasta. Tätä väitettä ei voida hyväksyä, koska siinä sekoitetaan toisiinsa kansallisessa oikeusjärjestyksessä kyseisen rikoksen tehneelle henkilölle säädetty rikosoikeudellinen rangaistus ja rikoksen käsite, mikä ei mitenkään liity yhteisön oikeuteen, kuten olen jo todennut. Sitä paitsi jos kantajan näkemys hyväksyttäisiin, seuraisi tästä, että kaikki jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä säädetyt vankeusrangaistukset kuuluisivat automaattisesti yhteisön oikeuden soveltamisalaan, koska niillä riistetään syytetyn tai tuomitun henkilön vapaus ja rajoitetaan joka tapauksessa yhteisön oikeudessa oikeussubjekteille myönnettyjen oikeuksien ja mahdollisuuksien käyttöä.

Mielestäni tällainen näkemys ei voi olla mitenkään perusteltu. Yhteisön oikeusjärjestys ei ole kaikenkattava eikä sillä siis pääsääntöisesti [7] puututa jäsenvaltioiden rikoslainsäädäntöön. Sitä paitsi kantajan näkemyksen hyväksyminen tarkoittaisi sitä, että vapausrangaistukset eivät ainoastaan estäisi yhteisön oikeudessa myönnettyjen vapauksien käyttämistä, vaan niillä riistettäisiin myös jäsenvaltioiden perustuslaeissa säädettyjä perusoikeuksia. Nämä rangaistukset ovat kuitenkin yhdenmukaisia perustuslaissa taattujen perusoikeuksien kanssa, koska niiden erityisenä tehtävänä on suojata yleisen edun nimissä niitä arvoja, joita rikoksilla on loukattu.

7 — Asia 203/80, Casati, tuomio 11.11.1981 (Kok. 1981, s. 2595).

IV Ratkaisuehdotus

8. Edellä esitettyjen seikkojen perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa Oberster Gerichtshofin esittämään ennakkoratkaisupyyntöön seuraavasti:

"Yhteisöjen tuomioistuimella ei ole toimivaltaa tutkia jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön yhteensopivuutta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kanssa, jos kyseinen lainsäädäntö ei kuulu yhteisön oikeuden soveltamisalaan".